

ได้แล้วนั้น ปัญหาการจัดการน้ำโดยมีการพัฒนาเครือข่ายจะไม่เกิดเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศอีกต่อไป และจะสามารถก้าวข้ามพ้นปัญหาดังกล่าวไปได้

ลุ่มน้ำปิง วัง ยม และน่านจัดอยู่ในกลุ่มลุ่มน้ำภาคเหนือ เป็นลุ่มน้ำสายหลักของประเทศไทย โดยแม่น้ำปิงมีต้นกำเนิดจากสันปันน้ำบนเทือกเขาแดนลาว ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านลงไปทางใต้ผ่านจังหวัดลำพูนแล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำวังที่บ้านปากวังจังหวัดตาก ส่วนแม่น้ำยม มีต้นกำเนิดจากตอยขุนยวมในทิวเขาผีปันน้ำ อยู่ในเขตอำเภอปง และอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ไหลไปรวมกับแม่น้ำน่านที่บ้านเกยชัย อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำน่านและไหลไปรวมกับแม่น้ำปิงที่ตำบลแควใหญ่ จังหวัดนครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลผ่านกรุงเทพมหานคร ก่อนที่จะไหลออกสู่ทะเลอ่าวไทย ลุ่มน้ำทั้ง 4 มีลักษณะภูมิประเทศที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีพื้นที่ต้นน้ำอยู่ทางตอนเหนือแล้วไหลลงมารวมกันยังพื้นที่ลุ่มที่อยู่ทางตอนใต้ จึงพบปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำทั้งอุทกภัย ปัญหาด้านภัยแล้ง ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง เช่น ตลิ่งพัง ชยะมูลฝอย น้ำเน่าเสีย ลำน้ำตื้นเขินจากตะกอน และปัญหาด้านการบริหารจัดการน้ำ เป็นต้น

จากสภาพการบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำที่ผ่านมา พบว่า หลายๆ ชุมชนที่ประสบกับปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้พยายามแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ในการบริหารจัดการน้ำจึงได้มีบทเรียนที่ดีๆ ดังที่ สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2553) สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2556) สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2559) สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2560) สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2561) สัจจา บรรจงศิริ บำเพ็ญ เขียวหวาน และ ปาลีรัตน์ การดี (2561) ได้เคยศึกษาไว้ในพื้นที่ลุ่มน้ำต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2553-2561 ได้แก่ ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำวัง ลุ่มน้ำยม ลุ่มน้ำน่าน และลุ่มน้ำปิง เห็นว่าบทเรียนต่างๆ น่าจะได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการประยุกต์และต่อยอดการนำไปใช้ประโยชน์ในแต่ละลุ่มน้ำ นอกจากนี้ การกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการยังขาดเอกภาพ มีความซ้ำซ้อนในหลายๆ ประเด็น ขาดการบูรณาการและละเอียดการมองในมิติของภาคประชาชน ทั้งในเรื่องความรู้ความเข้าใจในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากน้ำ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเกษตรจากการผลิตแบบยังชีพไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วางแผนในการบริหารซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องและไม่เข้าใจในบริบทและความต้องการของชุมชนกับภาคประชาสังคม ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการบริหารโดยตรง ตลอดจนมิติในเชิงภูมินิเวศวัฒนธรรม และที่สำคัญ คือ การบริหารแบบแยกส่วนของลุ่มน้ำ ซึ่งลุ่มน้ำทั้ง 4 มีการเชื่อมต่อกันของสายน้ำ การบริหารจัดการในลุ่มน้ำหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อลุ่มน้ำทั้ง 4 และลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่เป็นจุดรวมของลุ่มน้ำทั้ง 4 หลายครั้งพบความขัดแย้งของภาคประชาชนในการระบายน้ำจากลุ่มน้ำหนึ่งไปท่วมอีกลุ่มน้ำหนึ่ง หรือการไม่ยอมผันน้ำเพื่อบรรเทาภัยแล้งให้กับลุ่มน้ำอื่น ดังนั้น การพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำในอนาคต นอกจากจะต้องอยู่บนพื้นฐานที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแล้ว จะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อลุ่มน้ำอื่นอีกด้วย

โครงการวิจัยครั้งนี้จึงมีการศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำ ปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน เพื่อทราบถึงกระบวนการสร้างเครือข่าย กลไกและบทบาทหน้าที่ แผนของเครือข่าย แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่าย และปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนเครือข่าย เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในที่สุด

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเครือข่ายโดยมีการขยายเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

2.2 เพื่อพัฒนากลไกและบทบาทหน้าที่ของชุมชนในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

2.3 เพื่อจัดทำแผนการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

2.4 เพื่อศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

2.5 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนเครือข่ายในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำใน 15 ชุมชน ของพื้นที่ลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย การศึกษากระบวนการสร้างเครือข่าย กลไกและบทบาทหน้าที่ แผนการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่าย และปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนเครือข่าย

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน

4. นิยามศัพท์

4.1 กลุ่ม/ชุมชนผู้ใช้น้ำ หมายถึง กลุ่ม/ชุมชนผู้ใช้น้ำที่ทำการศึกษาในพื้นที่ลุ่มน้ำ ปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน จำนวน 15 ชุมชน มีดังนี้

4.1.1 ลุ่มน้ำปิง ได้แก่ ชุมชนเครือข่ายคลองแม่ข่า กลุ่มผู้ใช้น้ำฝายห้วยลานสาม และกลุ่มผู้ใช้น้ำฝายน้ำล้นท่าเสากระโดง

4.1.2 ลุ่มน้ำวัง ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยก้อด กลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านยางอ้อยใต้ และกลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านแม่ระวาน

4.1.3 ลุ่มน้ำยม ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านดอนเงิน กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยแม่สินเฉลิมพระเกียรติ และกลุ่มผู้ใช้น้ำ ต.ท่าทอง

4.1.4 ลุ่มน้ำน่าน ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ หมู่ที่ 4 ตำบลชาติตระการ กลุ่มผู้ใช้น้ำองค์การบริหารส่วนตำบลอรุณ และกลุ่มผู้ใช้น้ำองค์การบริหารส่วนตำบลลำประดา

4.1.5 ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำบึงเสนาท กลุ่มผู้ใช้น้ำบึงสายไหม-บึงระหุ้ง และกลุ่มผู้ใช้น้ำ ตำบลหนองมะโมง

4.2 เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่ม/ชุมชนผู้ใช้น้ำ 15 ชุมชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน

4.3 การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง การดำเนินการหรือการปฏิบัติเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดหา การพัฒนา การจัดสรร การใช้ประโยชน์ การป้องกันและฟื้นฟูมลภาวะทางน้ำ เพื่อให้ได้รับประโยชน์สูงสุดตามศักยภาพอย่างเสมอภาคและยั่งยืน

4.4 กระบวนการสร้างเครือข่าย หมายถึง ขั้นตอนในการพัฒนาหรือการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

4.4.1 ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความตระหนัก เป็นการประสานหน่วยงานเกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกลุ่มผู้ใช้น้ำที่เป็นเป้าหมายที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย การประชุมชี้แจงและการประชุมปฐมนิเทศโครงการเพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการเห็นความสำคัญและตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ และจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

4.4.2 ขั้นตอนที่ 2 การติดต่อสื่อสารกับชุมชนที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย เป็นการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ชี้แจงที่มาและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย พร้อมทั้งแนะนำกลุ่มผู้ใช้น้ำให้กับสมาชิกเพื่อสร้างความคุ้นเคย และลงพื้นที่เพื่อสร้างความสัมพันธ์และยอมรับของชุมชน

4.4.3 ขั้นตอนที่ 3 การสร้างพันธมิตร เป็นการจัดทำระเบียบเครือข่ายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน และระเบียบกองทุนเครือข่ายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน คัดเลือกคณะกรรมการของเครือข่ายและกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการในแต่ละตำแหน่ง

4.4.4 ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นการสื่อสารภายในคณะกรรมการเครือข่าย โดยเป็นการสื่อสารจากบนลงล่าง ล่างขึ้นบน หรือในบางกรณีเป็นแบบในระดับเดียวกัน จัดทำแผนการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเครือข่าย และจัดประชุมสัญจร

4.4.5 ขั้นตอนที่ 5 การส่งเสริมการขับเคลื่อนเครือข่าย โดยการแต่งตั้งที่ปรึกษา คณะทำงานเครือข่าย จัดตั้งกองทุนของเครือข่าย ใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ในการ

ขับเคลื่อน ใช้สื่อออนไลน์เป็นศูนย์กลางในการติดต่อสื่อสารและรักษาสัมพันธ์ ประชาสัมพันธ์ โครงการให้ภาคีเครือข่ายได้รับรู้ ใช้ผู้นำเป็นกลไกในการขยายข้อมูลข่าวสารไปสู่สมาชิกและจัดกิจกรรมของเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ

4.5 กลไกและบทบาทหน้าที่ หมายถึง โครงสร้างของเครือข่าย และบทบาทหน้าที่ที่ควรจะเป็นของเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน

4.6 แผนการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง แผนกิจกรรมและโครงการของเครือข่าย ในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเครือข่ายในลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่านและเจ้าพระยาตอนบน ที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ของกลุ่ม/ชุมชนผู้ใช้น้ำ

4.7 แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่าย หมายถึง กลไกการขับเคลื่อน ประเด็นการขับเคลื่อน และวิธีการขับเคลื่อนเครือข่ายในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

4.8 ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนเครือข่าย หมายถึง สิ่งจำเป็นในการขับเคลื่อนเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

5.1 กลุ่ม/ชุมชนผู้ใช้น้ำที่ทำการศึกษาก่อเกิดการเรียนรู้และตระหนักในการเข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

5.2 เกิดเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยาตอนบน

5.3 ได้องค์ความรู้ที่เป็นต้นแบบการสร้างเครือข่ายในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ สำหรับองค์กร/หน่วยงานอื่นๆ

5.4 ได้แผนกิจกรรมและโครงการในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

5.5 ได้ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการภัยพิบัติและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเครือข่าย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น